

درخواست انجام طرح پژوهشی (RFP)

عنوان طرح پژوهشی پیشنهادی:

تدوین پروتکل مدیریت اجساد در بحران‌ها برای کارشناسان و پرسنل پزشکی قانونی

بیان مساله و مشکل:

در شرایط بحرانی مانند بلایای طبیعی (زمین‌لرزه، سیل، طوفان)، حوادث انسان‌ساخت (انفجار، تصادفات جمعی، حملات تروریستی) و بیماری‌های فراگیر، معمولاً با حجم بالایی از تلفات انسانی مواجه هستیم. در چنین شرایطی، مدیریت اجساد یکی از چالش‌های مهم و حیاتی محسوب می‌شود که ابعاد بهداشتی، انسانی، حقوقی و اجتماعی گسترده‌ای دارد. عدم وجود سازوکارهای دقیق و یکپارچه برای شناسایی، جمع‌آوری، نگهداری، مستندسازی، انتقال و دفن اجساد می‌تواند منجر به افزایش آسیب‌های روانی بازماندگان، انتشار بیماری‌های عفونی، نقض حقوق بشر و ایجاد بی‌نظمی در فرآیندهای قانونی و قضایی شود.

پرسنل و کارشناسان پزشکی قانونی نقش محوری در مدیریت اجساد در بحران‌ها دارند؛ اما نبود پروتکل‌های استاندارد، مدون و متناسب با شرایط بومی کشور، موجب عملکرد ناهماهنگ، فرسایش منابع انسانی و کاهش اثربخشی خدمات می‌گردد. همچنین، با توجه به ماهیت پیچیده و غیرمنتظره بحران‌ها، عدم آمادگی نظام‌مند می‌تواند روند رسیدگی به جان‌باختگان و مستندسازی آن‌ها را با مشکلات جدی مواجه کند.

از سوی دیگر، تجارب کشورهای مختلف و اسناد بین‌المللی ن مانند راهنماهای ICRC، WHO، PAHO، FEMA و Minnesota Protocol شان می‌دهد که وجود پروتکل‌های عملیاتی و آموزشی می‌تواند موجب تسریع در پاسخ‌گویی، کاهش خطاهای انسانی، و ارتقاء کیفیت مدیریت اجساد گردد. این امر مستلزم طراحی چارچوبی جامع، کاربردی، هماهنگ و مبتنی بر ظرفیت‌ها و نیازهای داخلی است که بتواند در شرایط گوناگون بحرانی قابل اجرا باشد و در عین حال اصول حقوقی، اخلاقی، فرهنگی و حرفه‌ای را رعایت کند.

با توجه به خلأهای موجود در این حوزه، سؤال اصلی پژوهش این است که:

"پروتکل بهینه و بومی‌سازی شده برای مدیریت اجساد در بحران‌ها ویژه کارشناسان و پرسنل پزشکی قانونی در ایران باید شامل چه مؤلفه‌هایی باشد و چگونه می‌توان آن را طراحی و تدوین کرد تا اثربخشی، هماهنگی بین‌بخشی و آمادگی عملیاتی را افزایش دهد؟"

ضرورت و اهداف انجام طرح:

در شرایط بحرانی مدیریت اجساد متوفی چالش‌های لجستیکی، فرهنگی، اجتماعی، بهداشتی و پزشکی قانونی قابل توجهی را به همراه دارد. تجارب حوادثی مانند زلزله بم و رودبار و منجیل و هریس و ورزقان، حادثه قطار سمنان موضوعات کلیدی مانند منابع ناکافی، هماهنگی ناکافی بین سازمانی و عدم وجود پروتکل‌های استاندارد برای شناسایی و دفن را برجسته نمود. مقامات استانی همچنین بر ضرورت پروتکل‌های از پیش تعیین شده برای رسیدگی به تلفات، تعیین هویت، دفن آبرومندانه و منطبق با اصول شرعی و عرفی و هماهنگی لجستیکی در حوادث فاجعه بار تأکید می‌کنند. علاوه بر این، ادبیات علمی بر نیاز به برنامه ریزی ساختاریافته در جمع‌آوری بدن، شناسایی و مدیریت اجساد پس از بحران تأکید می‌کند.

اهداف کلان:

- ایجاد پروتکل کامل و عملیاتی برای مدیریت اجساد در بحران‌های ایران و استان، با در نظر گرفتن جنبه‌های فرهنگی، قانونی و قدرشناسی انسانی.

اهداف خرد:

- بررسی پروتکل‌ها و دستورالعمل‌های بین‌المللی و ملی
- بررسی چالش‌های تجربی رخ داده در بحران‌های گذشته مانند زلزله بم

- تدوین چارچوب‌های استاندارد برای: بازیابی، شناسایی، مستندسازی، ارتباط با خانواده‌ها، و دفن محترمانه
- طراحی استراتژی‌های روان درمانی، اجتماعی و آموزشی همراه با امکانات لازم برای پیاده‌سازی در میدان

جامعه آماری:

- کارشناسان و پرسنل پزشکی قانونی: افرادی که در مراکز پزشکی قانونی کشور فعالیت می‌کنند و به‌صورت تخصصی با جمع‌آوری، شناسایی، نگهداری و بررسی اجساد در شرایط عادی و بحران‌ها سروکار دارند.
- مدیران و مسئولان بخش‌های مرتبط با مدیریت بحران در پزشکی قانونی: کسانی که در برنامه‌ریزی، هماهنگی و مدیریت پاسخ به بحران‌ها در حوزه پزشکی قانونی نقش دارند.
- سایر کارشناسان مرتبط: افراد متخصص در حوزه‌های بهداشت محیط، بهداشت حرفه‌ای، فوریت‌های پزشکی، سازمان‌های امدادی مانند جمعیت هلال‌احمر، و کارشناسان حقوقی و قضایی که در فرایند مدیریت و مستندسازی اجساد مشارکت دارند.
- سازمان‌ها و نهادهای مرتبط: نمایندگان سازمان مدیریت بحران، وزارت بهداشت، نیروی انتظامی و سازمان‌های ذی‌ربط که در شرایط بحران با مسائل مرتبط با اجساد درگیر هستند.

نمونه آماری:

- برای بخش کیفی (مصاحبه‌ها): معمولاً بین ۱۵ تا ۳۰ نفر، با نمونه‌گیری هدفمند و تا رسیدن به اشباع داده‌ها با روش نمونه‌گیری هدفمند
- برای بخش کمی (پرسشنامه‌ها): بسته به وسعت جامعه آماری، حداقل ۸۰ تا ۱۵۰ نفر از کارشناسان و پرسنل پزشکی قانونی در سطوح مختلف ب روش نمونه‌گیری تصادفی.

روش پیشنهادی:

- این پژوهش از نوع تحقیق کاربردی با رویکرد ترکیبی (کیفی و کمی) است که هدف آن تدوین و ارائه یک پروتکل عملیاتی و علمی بر اساس تحلیل دقیق نیازها، تجربیات و استانداردهای موجود می‌باشد.
- مراحل و روش‌های گردآوری داده:
- مرحله اول: مطالعات کتابخانه‌ای و مرور متون
- بررسی و تحلیل پروتکل‌ها، دستورالعمل‌ها و راهنماهای داخلی و بین‌المللی مرتبط با مدیریت اجساد در بحران‌ها.
- مطالعه ادبیات علمی، مقالات پژوهشی، گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی (مانند WHO)، (CIRC) و تجارب کشورهایی که در این زمینه پیشرو هستند.
- مرحله دوم: تحقیق کیفی
- انجام مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساختاریافته با کارشناسان و پرسنل پزشکی قانونی، مسئولان مدیریت بحران، متخصصان بهداشت و درمان، و دیگر ذی‌نفعان مرتبط.
- هدف از این مصاحبه‌ها شناسایی چالش‌ها، نیازها، تجارب و انتظارات از پروتکل مدیریت اجساد است.
- تحلیل کیفی داده‌ها با استفاده از روش‌هایی مانند تحلیل محتوا یا تحلیل تماتیک.
- مرحله سوم: تحقیق کمی
- طراحی پرسشنامه بر اساس یافته‌های مرحله کیفی و مطالعات کتابخانه‌ای برای سنجش میزان نیاز به هر یک از مؤلفه‌های پیشنهادی پروتکل.
- توزیع پرسشنامه بین کارشناسان و پرسنل پزشکی قانونی در سطوح مختلف و جمع‌آوری داده‌ها.
- تحلیل آماری داده‌ها (با استفاده از نرم‌افزارهایی مانند SPSS) به منظور اولویت‌بندی، اعتبارسنجی و بررسی میزان توافق شرکت‌کنندگان بر سر اجزای پروتکل.

مرحله چهارم: تدوین و اعتبارسنجی پروتکل طراحی پیش‌نویس پروتکل بر اساس داده‌های گردآوری شده. استفاده از روش‌های اعتبارسنجی مانند دلفی با حضور گروهی از خبرگان برای بازبینی، اصلاح و تایید نهایی پروتکل. نهایی‌سازی پروتکل و ارائه توصیه‌های کاربردی برای پیاده‌سازی آن.

شرح خدمات (سرفصل اقدامات):

- مرور ادبیات فارسی و بین‌المللی در حوزه مدیریت اجساد در بحران‌ها (به عنوان مثال، اسناد دولتی، مقالات علمی)
- برگزاری نشست‌های با صاحب‌نظران و ذی‌نفعان، کارشناسان پزشکی قانونی، مدیران بحران، متولیان دینی و بهداشت عمومی
- تحلیل نمونه‌های موردی عملی از بحران‌های گذشته در داخل کشور
- نگارش پیش‌نویس پروتکل شامل دستورالعمل‌های عملی برای هر مرحله از مدیریت اجساد نظیر
- تدوین ساختارهای هماهنگی، بازیابی بدن، تشخیص هویت پزشکی قانونی (از جمله در سناریوهای انفجار، آتش سوزی‌ها، بلایای طبیعی و یا هسته‌ای)
- تدوین پیش‌نویس پروتکل‌ها برای:
- مستندسازی، ذخیره‌سازی، ارتباط با خانواده‌ها و دفع محترمانه.
- اجرای یک آزمون آزمایشی (پایلوت) در قالب تمرین میدانی یا شبیه‌سازی
- تهیه گزارش نهایی شامل پروتکل، راهنمای آموزشی، و نقشه راه اجرا

نتایج مورد انتظار:

شناسایی وضعیت فعلی مدیریت اجساد در بحران‌ها

- بررسی فرآیندها، دستورالعمل‌ها و رویه‌های جاری در مراکز پزشکی قانونی و سازمان‌های مرتبط
- تشخیص نقاط قوت و ضعف در مدیریت اجساد به ویژه در شرایط بحران
- مشاهده نبود یا ضعف پروتکل‌های مدون و استاندارد در بسیاری از مراکز

شناسایی چالش‌ها و نیازهای کارشناسان و پرسنل پزشکی قانونی

- مشکلات ناشی از کمبود آموزش تخصصی، تجهیزات، هماهنگی بین‌بخشی و منابع انسانی
- مسائل حقوقی، فرهنگی و اخلاقی در مدیریت اجساد
- نگرانی‌های بهداشتی و امنیتی در شرایط بحران

اولویت‌بندی و تعیین مؤلفه‌های اصلی یک پروتکل جامع و کاربردی

- تعیین مراحل کلیدی مدیریت اجساد (شناسایی، ثبت و مستندسازی، جمع‌آوری، انتقال، نگهداری، دفن یا تحویل به خانواده‌ها)
- چارچوب هماهنگی بین نهادهای مختلف در شرایط بحران
- راهکارهای آموزش و ارتقاء توانمندی پرسنل
- مقررات و دستورالعمل‌های مربوط به بهداشت و ایمنی

ارائه پروتکل پیشنهادی

- تدوین یک پروتکل عملیاتی با جزئیات کافی برای اجرای گام به گام مدیریت اجساد در بحران‌ها
- ایجاد دستورالعمل‌های استاندارد برای واکنش سریع، هماهنگی بین‌بخشی و مستندسازی دقیق
- پیشنهاد راهکارهای بومی‌سازی پروتکل بر اساس فرهنگ و قوانین کشور

اعتبارسنجی پروتکل

- تأیید و اصلاح پروتکل از طریق نظرخواهی و مشارکت خبرگان حوزه پزشکی قانونی و مدیریت بحران
 - تعیین نقاط قوت پروتکل و توصیه‌هایی برای بهبود اجرای آن در آینده
- ارایه راهکار عملیاتی برای کاربست نتایج و یافته‌های تحقیق با همکاری کارفرما و ناظر طرح**